

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ЗРОСТАННЯ КОМПЛЕКСУ ЯКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

Т.М.Герасько, завідувач сектором

Н.О.Хлівна, провідний агрохімік

*Черкаський обласний державний проектно-технологічний
центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції*

Узагальнено результати досліджень впливу попередників та добрив на зміни комплексу якісних показників пшениці озимої. Встановлено значні відхилення якості зерна залежно від різних попередників та видів добрив.

Обобщены результаты исследований влияния предшественников и удобрений на изменения комплекса качественных показателей пшеницы озимой. Установлены значительные отклонения качества зерна в зависимости от различных предшественников и видов удобрений.

Найвищу продуктивність культури можливо одержати при створенні умов для якнайповнішого використання потенціалу місця вирощування [1,6,7]. Залежно від сприятливості поєднання факторів формування величини і якості врожаю маємо певний рівень його головних параметричних показників [4,5,9]. З іншого боку, систематичне використання невідновлюваної енергії добрив дозволяє сформувати врожай нормативної якості зерна [2,3,8]. Виходячи з аналізу реального стану посівів, потрібно зазначити, що у більшості господарств Черкаської області отримують зерно пшениці низької якості (табл. 1). Однак, у господарствах області є резерви, щоб досягти еталонного для зони Лісостепу рівня врожайності пшениці озимої — 46-47 ц зерна з 1 га, адже чорноземні ґрунти мають достатній рівень забезпеченості фосфором і калієм, створені сортові ресурси з достатнім генетичним потенціалом та відпрацьовані ефективні технології. Лише завдяки раціональному застосуванню добрив приріст врожаю може становити 40-70%, в тому числі внаслідок підживлення — 14,7-16,0%, а одержане зерно характеризуватися підвищеним вмістом білка і клейковини, поліпшеним амінокислотним складом.

Таблиця 1

Результати аналізів зерна пшениці озимої (середнє за 2004-2006 рр.)

Рік	Попередники	Сорти	Внесено, кг/га			Вміст у зерні, %	
			N	P ₂ O ₅	K ₂ O	білка	клейковини
2004	Горох на зерно	Лютесценс 7	120	-	-	12,20	24,4
	Вико-овес	Крижинка	85	-	-	9,60	23,0
	Кукурудза на силос	Подольанка	100	-	-	9,24	22,0
2005	Горох на зерно	Лютесценс 7	90	-	-	12,35	
	Однорічні трави	Крижинка	46	-	-	9,46	18,8
	Кукурудза на силос	Подольанка	90	20	-	10,65	23,3
2006	Горох на зерно	Лютесценс 7	60	-	-	13,06	24,8
	Однорічні трави	Крижинка	34	-	10	12,97	24,4
	Кукурудза на силос	Подольанка	45	45	-	12,90	22,4

Вивчення факторів, які зумовлюють цінність зерна пшениці озимої, проводилися у 2004-2006 рр. Ґрунт — чорнозем типовий, крупнопилуватий середньосуглинковий з вмістом гумусу в орному шарі 2,96-3,08%, рН — 6,5-6,8. Дослідження виконані у стаціонарному досліді лабораторно-польовим методом на полях дослідного господарства “Еліта” с.Тернівка Смілянського району Черкаської області. Всі роботи по вирощуванню пшениці озимої виконувались вчасно і якісно.

Продуктивність пшениці озимої за умов несталої зволоження Лісостепу значною мірою залежить від запасів продуктивної вологи у ґрунті. У 2004-2006 роках найбільше засвоєваної вологи на час сівби пшениці озимої у метровому шарі ґрунту було після гороху 114-130 мм, найменше — після кукурудзи 28-124 мм, одночасно у посівному шарі ґрунту продуктивної вологи було найбільше — після гороху — 12-13 мм, однорічних трав — 9-12 мм і найменше після кукурудзи на силос 4-8 мм залежно від умов року. Перед входом у зиму різниця в запасах продуктивної вологи у ґрунті після різних попередників значно зменшилась, а протягом зимового періоду до весни зовсім знівелювалася, досяг-

нувши 149-155 мм.

Типові чорноземи досить активно продукують мінеральний азот (табл. 2). Найбільше мінерального азоту у шарі ґрунту 0-60 см було у 2004 році, найменше — у 2006 році.

Таблиця 2

Вміст мінерального азоту в ґрунті під пшеницею озимую навесні, кг/га*

Роки досліджень	Шар ґрунту, см		
	0-20	20-40	40-60
2004	30	42	28
2005	23	29	36
2006	19	27	22

Примітка: * Попередник - горох на зерно, варіант 2 - $N_{40}P_{60}K_{90}$

На чорноземах типових попередники сприяють формуванню врожаю пшениці озимої по-різному. Горох виявився кращим серед досліджуваних попередників і забезпечив формування найвищого (48,8-63,8) ц/га врожаю та якості (11,6-13,9% білка і 24,4-28,0 клейковини) зерна.

У системі вирощування направлений на створення оптимальних умов для формування зерна пшениці озимої високої якості більш визначальну роль відіграють добрива (табл. 3-5).

Застосуванням повного мінерального добрива, особливо у підвищених дозах $N_{60}P_{90}K_{120}$, можливо забезпечити якість зерна близьку до нормативної. А завдяки позакореновому підживленню водним розчином нових азотно-гумінових добрив, з вмістом 21% азоту і 0,5% гумату амонію, на початку молочного стану зерна пшениці озимої урожайність зросла на 8 ц/га, вміст білка і клейковини були максимальними по досліді (табл. 4). Варіант з новими туками має переваги над традиційними формами азотних добрив, коли приріст врожаю зерна складає по відношенню до сульфату амонію (N_a)-3,5, азотно-кислого амонію (N_{aa}) та сечовини (N_m)-1,5 ц/га ($НP_{0,95}$ -1,3-1,5 ц/га).

За умов нинішньої економічної ситуації та у зв'язку з підвищенням цін на енергоносії, питання оптимальних доз окремих

елементів живлення у сівозміні набирає актуальності, особливо стосовно фосфорних добрив, що пов'язано з відсутністю надійних джерел сировини для їх виробництва.

Таблиця 3
Вплив попередників і добрив на урожай та якість зерна пшениці озимої (середнє за 2002-2006 рр.)

Варіанти внесення добрив	Попередники								
	горох			однорічні трави			кукурудза на силос		
	врожайність, ц/га	білок, %	клейковина, %	врожайність, ц/га	білок, %	клейковина, %	врожайність, ц/га	білок, %	клейковина, %
1. N ₆₀ P ₉₀ K ₁₂₀	63,8	13,9	28,0	56,9	13,7	28,3	60,4	13,0	27,1
2. N ₄₀ P ₆₀ K ₉₀	58,9	12,85	26,6	53,5	12,1	26,9	58,3	12,4	25,3
3. Післядія гною*	48,8	11,6	24,4	46,3	10,4	22,6	46,9	10,4	22,3
НІР _{0,95} , ц/га	1,9-3,2			2,1-3,3			1,6-2,0		

Примітка: * Гній - 60 т/га вносили у два поля буряків цукрових та під кукурудзу на зерно. Показники білка і клейковини визначали згідно вимог ДСТУ 3768:2004.

Таблиця 4
Ефективність позакореневого підживлення рослин пшениці озимої різними видами азотних добрив (середнє за 2004-2006 рр.)

Варіанти дослідів*	Урожайність		Вологість зерна, %	Маса 1000 зерен, г	Натура, г/л	Вміст, %	
	ц/га	приріст				білка	клейковини
Без добрив - контроль	39,5	-	17,3	35,6	660	12,3	24
Na	44,0	4,5	17,1	36,1	663	13,1	26
Naa	46,0	6,5	20,0	37,8	669	13,3	27
Nm	46,0	6,5	18,8	38,5	676	13,5	28
Na + Га 0,5%	47,5	8,0	17,4	38,1	680	13,8	29
НІР _{0,95} , ц/га	1,3-1,5						

Примітка: * У позакореневе підживлення вносили 30 кг/га азоту всіх видів добрив. Дослід проведений на фоні.

Нашими дослідженнями виявлено, що за наявності в орному шарі ґрунту 100 мг/кг рухомого фосфору і внесенні на гектар ріллі 10 т гною урожай пшениці озимої, вирощуваної після гороху

і однорічних трав при безпосередньому застосуванні $N_{60}P_{30}K_{60}$ у порівнянні з $N_{60}P_{60}K_{60}$, не знижується (табл. 5).

Таблиця 5
Вплив зменшених доз фосфору на урожай зерна пшениці озимої,
ц/га (2003-2006 рр.)

Види добрив	Попередники			
	вико-вівсяна суміш		горох на зерно	
	ц/га	приріст	ц/га	приріст
Без добрив - контроль	32,8	-	38,9	-
$N_{60}P_{60}K_{60}$	49,0	16,2	53,9	15,0
$N_{60}P_{30}K_{60}$	50,8	18,0	54,4	15,5
$НІР_{0,95}$	1,2-1,6		1,0-1,5	

При цьому зменшуються затрати на добрива і підвищується окупність діючої речовини. Так, при внесенні $(NPK)_{60}$ кожний кілограм поживних речовин забезпечує одержання після вико-вівса 9 кг зерна, після гороху — 8,3, а при внесенні $N_{60}P_{30}K_{60}$, відповідно — 12 і 10,3 кг. Слід зазначити, що тривале застосування зменшених доз фосфорних добрив може призвести до збіднення ґрунту на рухомі форми фосфору, що, звичайно, небажано; тому зменшені дози фосфору можливо використовувати лише 4-5 років. При стабілізації виробництва і забезпеченні господарств АПК області мінеральними добривами у необхідному асортименті, застосування добрив повинно проводитися згідно з розрахунками під запрограмований урожай.

Висновки

Азот істотно впливає на формування елементів продуктивності пшениці озимої. У період формування і наливу зерна кращі умови азотного живлення створюються під впливом азотно-гумінових добрив: урожайність зерна становить 47,5 ц/га, вміст білка — 13,8 і клейковини 29%.

Доведено, що ефективність добрив різко зростає під час комплексного їх застосування після гороху та однорічних трав. Урожай пшениці озимої на фоні $N_{60}P_{90}K_{120}$ після гороху складає

63,8 ц/га зерна з вмістом білка 13,9 і клейковини 28%.

Шляхом раціонального використання сівозміни та добрив можливо максимально задіяти потенціал сучасних сортів і одержувати врожаї зерна пшениці озимої високої якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов А.М. Вопросы водопотребления культурных растений // Биологические основы орошаемого земледелия. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – С. 42-48.
2. Жемела Г.П., Мусатов А.Г. Агротехнічні основи підвищення якості зерна. – К.: Урожай, 1980. – 160 с.
3. Зелени Л. Признаки качества пшеницы // Пшеница и оценка ее качества. – М.: Колос, 1988. – С. 23 – 45.
4. Иванченко В.М. Фотосинтез и структурное состояние хлоропластов. – Минск: Наука и техника, 1974. – 160 с.
5. Наукові основи агропромислового виробництва у зоні Лісостепу України / За ред.: М.В. Зубець та ін. – К.: Логос, 2004. – 776 с.
6. Николаев Е.В. Резервы увеличения производства зерна сильной и ценной пшеницы. – К.: Урожай, 1991. – 232 с.
7. Растениеводство / Под ред. В.В. Вавилова. – М.: Агропромиздат, 1986. – 512 с.
8. Интенсивные технологии возделывания зерновых и технических культур / Под ред. А.И.Зинченко, И.М. Карасюка – К.: Вища школа, 1988. – 327 с.
9. Созинов А.А., Жемела Г.П. Улучшение качества зерна озимой пшеницы и кукурузы. – М.: Колос, 1983. – 270 с.